

VAN AMBACHTSSCHOOL TOT TECHNISCHE SCHOOL

HONDERD JAAR BEROEPSONDERWIJS IN ARNHEM

Door A.S. Stempher, Gemeentearchief Arnhem
Maart 1974

De Bijenkoning en Naatje B dwalen niet meer door de school, maar in de herinnering van Oud-leerlingen zijn de leraren met deze karakteristieke aangeduid, nog steeds zeer levende persoonlijkheden. Dat geldt trouwens ook voor de Gans, de Sok, de Klos, de Kale, de Baard, de Pik, Noga, de Bol, en Pietje van I. Bijnamen die steeds in combinatie met de familienaam werden gebezigd. Of honderd jaar geleden aan de leraren bijnamen werden gegeven is nu natuurlijk niet meer na te gaan; de hierboven vermelde dateren van omstreeks 1930. Feit is dat er 1874 maar een paar leraren waren voor slechts enkele vakken.

1932 Smederij met meester van der Linden

Toen op 16 februari 1884 de eerste lessen in timmeren smeden en draaien werden gegeven, waren er dertig leerlingen. Het Gemeentebestuur had tijdelijk een huis op de Kippenmarkt gratis ter beschikking gesteld. In de gang van het huis was de timmerwinkel, in de keuken de smederij zo blijkt uit latere herinneringen. De voorgenomen overbrenging van de school naar een gebouw van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen aan de Broerenstraat kon niet doorgaan in de loop van dat jaar, omdat de Maatschappij van verhuring afzag en het gebouw verkocht. De gemeente was bereid de plannen tot sloop aan de Kippenmarkt op te schorten totdat een ander onderkomen zou zijn gevonden. Het gemeentebestuur had zelf belang bij het vinden van een andere behuizing. Immers op het Gemeentebestuur rustte de verplichting tot het oprichten van een Burgerdagschool op grond van de wet op het Middelbaar Onderwijs, waarvan alleen door de Koning ontheffing kon worden verleend. Deze ontheffing was reeds voor een termijn van vijf jaar verkregen en telkens van jaar tot jaar verlengd. In 1873 werd ze weer aangevraagd. De betrokken minister liet weten de inwerkingtreding van de Ambachtsschool te zullen afwachten alvorens een nieuwe ontheffing te bevorderen. De Burgerdagschool was bedoeld voor dezelfde categorie leerlingen als de ambachtsschool, maar op de Burgerdagschool zou alleen theoretisch onderwijs worden gegeven.

Nu dank zij het particulier initiatief een ambachtsschool tot stand was gekomen, had de gemeente er belang bij deze ook financieel te steunen. Het oprichten en in stand houden van een Burgerdagschool zou veel meer kosten dan de geldelijke steun (f. 6.000) die voor de Ambachtsschool was uitgetrokken. Bovendien werd de nieuwe school gesteund door particulieren en particuliere instellingen, het eerste jaar totaal voor een bedrag van f 5700. Het huis aan de Kippenmarkt wordt in juli 1875 verwisseld voor het voormalige Passantenhuis aan het Velperplein. Ook dit gebouw krijgt het bestuur van de Am-

Bankwerken

Tekst op kaart : Ambachtsschool binnenplaats

bachtsschool gratis in gebruik van de gemeente. Omdat nu de minister van mening is, dat voor de school in een goede huisvesting is voorzien, bevordert hij dat de Koning de gemeente weer ontheffing verleent van de verplichting tot het oprichten van een Burgerdag-school.

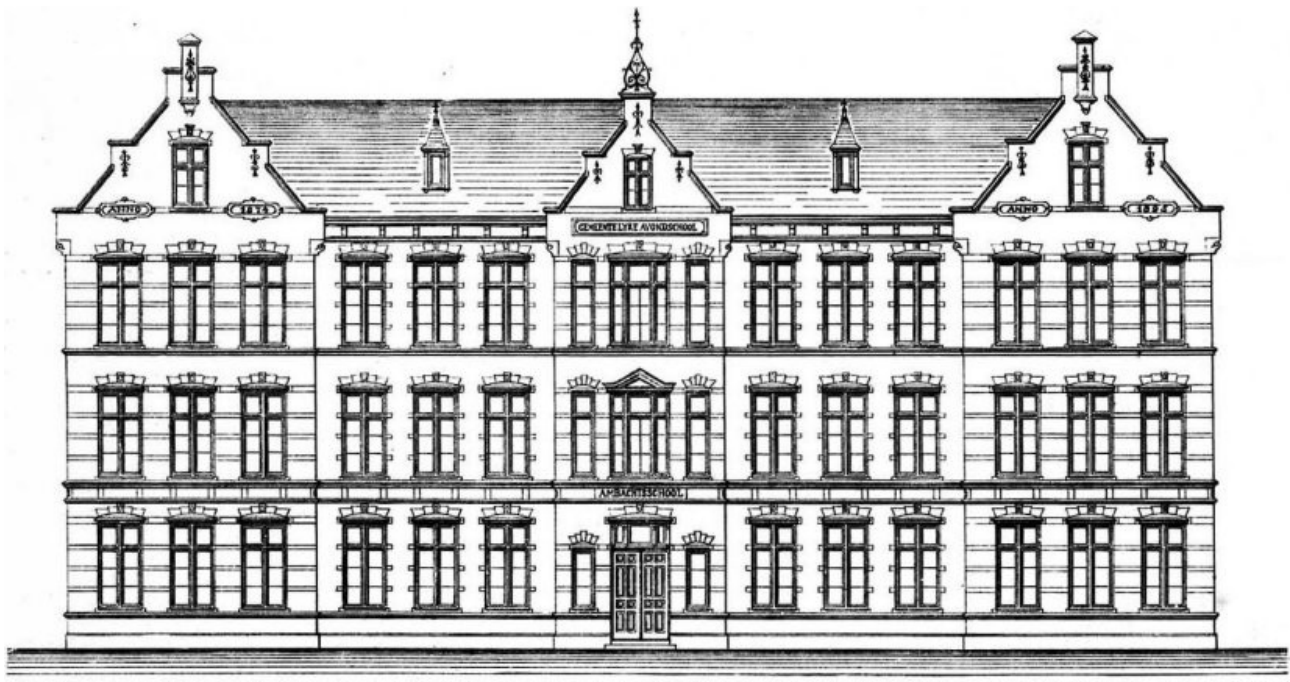
In het nieuwe onderkomen is veel meer ruimte: de cursus 1875/6 telt 82 leerlingen. Er wordt nu ook opgeleid voor meubelmaker, verver (schilder) en beeldhouwer. In het jaarverslag over 1875/6 wordt melding gemaakt van een bericht van de 'Vereeniging van Leera-

ren en Onderwijzers aan- en voorstanders van Ambachtsscholen', waaruit blijkt dat die vereniging het niet eens is met de wijze waarop in Arnhem het ambachtsschoolonderwijs is georganiseerd. Bij de Arnhemse opleiding staat het opleiden tot praktische handwerklieden op de voorgrond, in tegenstelling tot de algemene tendens op Ambachtsscholen. Het theoretisch onderwijs op de school, zoals op de Burgerdagschool ook het geval zou zijn, het praktische onderricht bij de werkbaas. Het Arnhemse schoolbestuur meent dat het gewoon door moet gaan: de ervaring zal leren of een goede keus gemaakt is.

In hetzelfde verslag constateert het bestuur dat de school bezocht wordt door een aantal leerlingen uit aangrenzende gemeenten. Dit is aanleiding de geldelijke steun in te roepen van het provinciaal bestuur, naar voorbeeld van andere scholen. Het verzoek daartoe is tweeledig: een jaarlijks terugkerende subsidie of een toelage voor éénmaal in verband met het verbeteren van de school. De provinciale subsidie komt in 1877 beschikbaar, ruim f 4800, d.i. circa de helft van de kosten nodig voor de uitbreiding van de smederij. De voorwaarden waaronder deze subsidie wordt verleend waren: de school dient toegankelijk te blijven voor leerlingen uit andere gemeenten en van hen mag geen hoger schoolgeld worden gevraagd dan dat van de Arnhemmers. Het aantal leerlingen in het cursusjaar 1877/8 bedroeg 141, waarvan 30 leerlingen buiten Arnhem woonden.

Ook de behuizing aan het Velperplein wordt spoedig te klein, ondanks verbeteringen in de loop der jaren aangebracht. In 1892 heeft het schoolbestuur zelfs enkele lokalen in gebruik van het voormalige hotel de Harmonie aan de Trans en in school VIII. (Spoorwegstraat.) In de Raadsvergadering van 11 juni 1892 wordt besloten het stuk grond te kopen, waarop de huidige school is gebouwd, nadat de Raadsleden hebben gediscussieerd over de vraag of stichting van een nieuwe school in Klarendal wellicht wenselijk zou zijn. De leden zijn het erover eens dat de ambachtsschool wel past in Klarendal, gelet op het milieu waarin de leerlingen thuis horen! Men is echter van mening dat dit niet opgaat voor de leerlingen van de avondschool voor handwerklieden, een school die door de gemeente is opgericht en onder beheer staat van het bestuur en directie van de vereniging. Om te voorkomen dat er twee scholen gebouwd moeten worden koopt de Raad de grond aan de Boulevard Heuvelink.

Bovenin de gevel: Gemeentelijke Avondschool. Boven de ingang: Ambachtsschool

De plannen van de directeur van gemeentewerken, ir. J.W.C. Tellegen, voor de nieuwe school worden op 23 juni 1893 door de Raad goedgekeurd. De gemeente zal het gebouw stichten en gratis in gebruik afstaan voor het dag- en avondonderwijs. Het schoolbestuur zal een bijdrage leveren van f. 55.000, waarvoor een lening ad 3,5 % wordt gesloten.

Op 28 september 1895 wordt de school officieel geopend. Zij lag toen aan de grens van de bebouwde kom. De Van Verschuierwijk komt namelijk pas in 1912 tot stand. In het nieuwe gebouw is veel meer ruimte en bovendien is het als school gebouwd.

Een van de nieuwe vakken die men in het lesrooster wil opnemen is metselen; een oproep daartoe leidt tot niets. Het bestuur vindt dat wel verklaarbaar: het komt er meer op aan vlug te kunnen werken dan goed of sierlijk. In het jaarverslag van 1896/7 stelt het bestuur vast dat de tegenstand die het vooral in het begin ondervond van de werkbazen zo goed als verdwenen is en plaats heeft gemaakt voor waardering. Dit komt tot uitdrukking in belangstelling voor de school van de afdeling Arnhem van de Nederlandsche Aannemersbond en de Schildersvereniging Arnhem en Omstreken. Beide verenigingen stellen een jaarlijkse prijs beschikbaar, evenals: de vereniging Handwerksbloei en de Maatschappij ter bevordering van Nijverheid; deze laatste steunden de school van de oprichting af. Door het stijgende aantal leerlingen (1901/02 322, van wie 79 buitenleerlingen) is er steeds meer subsidie nodig. Van Rijk, Provincie en Gemeente wordt dan ook regelmatig meer ontvangen (1901/02 resp. f. 10.000, f. 2.500 en f. 12.500). Van particulieren en instellingen worden af en toe hulpmiddelen voor het onderwijs ontvangen; de contributies van de leden en begunstigers bedragen in dat schooljaar ruim f 2.500.

De in 1902/03 geschonken metaal draaien de metaalschaafbank vereisen een mechanische beweegkracht, die wordt verkregen door de aanschaf van een gasmotor van 5 pk, geleverd door de firma Thomassen aan het Eusebiusplein. Een hoogtepunt in het schooljaar 1902/03 is volgens het bestuur het bezoek dat de Boerengeneraals Botha en de la Reij - op excursie door Arnhem - op 29 september aan de school brachten. De afdeling smederij

HOLLAND GREET'S BOERS

De Wet, De La Rey, and Botha
Arouse Great Enthusiasm.

Gen. Botha Says that Probably at No
Distant Date the Boer Generals
Will Publish Their Account
of the War.

ROTTERDAM, Aug. 19.—De Wet, De la Rey, and Botha, the Boer Generals, and their party landed here this morning. They were given a hearty welcome by the municipal authorities and representatives of Boer associations. Many ladies presented bouquets to the Generals' wives. The ships in the harbor displayed their flags. The party proceeded to The Hague.

The New York Times
Published August 20, 1902
Copyright © The New York Times

Binnenplaats

ze aan de eisen van toelating voldoen -worden afgewezen. Dit geldt met name voor de afdelingen van de smeden, timmerlieden en meubelmakers.

Het plan van uitbreiding dat men beraamt, behelst het maken van een derde timmerwerkplaats en uitbreiding van het aantal leslokalen voor het lager onderwijs, waarvoor de gemeente een krediet van f. 29.000 beschikbaar stelt.

De steeds verminderde particuliere contributies leiden tot verzoeken aan de overheid om meer subsidie. Het Rijk draagt in 1910 f. 19.000 bij, de Provincie f. 8.000 en de gemeente Arnhem f. 16.000, terwijl van buitengemeenten dan f. 530 wordt ontvangen. In het jaarverslag 1917/8 meldt het bestuur dat het particulier initiatief niet langer bij machte is de school in stand te houden op de wijze die aan haar welverdiende naam beantwoordt. Men hoopt dat de gemeente spoedig tot overname van de school besluit, waardoor ook de nodige verbeteringen en uitbreidingen tot stand zullen kunnen komen (het aantal leerlingen bedraagt in dat schooljaar 291, waarvan 101 buiten Arnhem wonen).

In 1916 is het overnemen van de schoolexploitatie door de gemeente in de Raadsvergadering aan de orde geweest. Principieel is er niets tegen, maar uit vrees dat de regering de subsidie van toen al f. 24.000 zal intrekken, blijft de toestand zoals die was. In 1918 is de kwestie nog enkele malen ter sprake geweest. Weer heeft de Raad geen bezwaar, onder voorbehoud van handhaving van de Rijkssubsidie. Bij de behandeling van de gemeentebegroting in december 1918 komt het probleem nogmaals ter tafel, tezamen met dat van de vakschool voor kleermakers. Een der Raadsleden maakt daarbij de opmerking dat het herhaaldelijk voorgekomen is 'dat verschillende jongelieden, die het ambachtsonderwijs willen volgen, afgewezen worden omdat er geen plaats is. Maar nu in het gebouw van die ambachtsschool ook gevestigd is de gemeentelijke avondschoon, zullen Burgemeester en Wethouders er straks wel voor zorgen, dat het gebouw economischer benut wordt dan tot nu toe het geval geweest is.

Het schoolbestuur zit met de handen in het haar. Stijging van materiaalkosten, salarissen en van het aantal leerlingen hebben grote financiële moeilijkheden veroorzaakt, waarbij bovendien dan nog geconstateerd wordt dat de inbreng van particuliere contributies gestaag minder wordt.

Een delegatie van het bestuur gaat begin 1919 op audiëntie bij de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen om overneming van de school door de gemeente te bepleiten.

mag zich bijzonder in de belangstelling van de leerlingen verheugen, want kort voor de eeuwwisseling is het aantal dermate groot geworden dat deze afdeling drastisch moet worden uitgebreid (1899/1900 80 leerlingen, 1900/01140). Door de praktijklokalen van de ververij, de metselafdeling en de smederij onderling te verwisselen, kan de smederij worden vergroot tot 4 dubbele vuren, waarmee men voorlopig kan volstaan. De ingebruikneming van een stoommachine, grotendeels door de leerlingen zelf vervaardigd, eist een schoorsteen van 25 m hoogte op een 6 m diepe fundering. Doordat zich steeds meer leerlingen melden, moeten ieder jaar jongens - hoewel

Bijscript: acht metselaars en drie schilders.

Op bordje: Ambachtsschool Arnhem Ververs

De minister geeft blijkens het jaarverslag 1918/9 echter de voorkeur aan het particulier initiatief, 'waardoor het ambachtsonderwijs zich zoveel mogelijk vrij kan ontplooiën'. Wel krijgt de delegatie de toezegging, dat de Rijkssubsidie zal worden verhoogd en wordt bij eventuele uitbreiding medewerking toegezegd. Ondertussen is al van 1914 af een ontwerp van een 'Nijverheidsonderwijswet' in de Staten-Generaal aan de orde, dat eindelijk op 4 oktober 1919 wet wordt. Zij treedt op 1 januari 1921 in werking en daarmee is dan het schoolbestuur voor het overgrote deel uit de zorgen.

De exploitatie wordt door het Rijk voor 70 % vergoed, de gemeente zal 30 % bijdragen. In de loop van 1923 wordt het vak elektrotechniek in het lesrooster opgenomen; voor het eerste leerjaar zijn 15 leerlingen. Voor het schoolgebouw - tot dan toe gratis door de gemeente ter beschikking gesteld - mag op de exploitatiebegroting een post voor huur worden opgevoerd, zodat de gemeente iets van haar investering terugkrijgt. In 1924 wordt (wegens de moeilijke tijdsomstandigheden) het 50-jarig bestaan van de school niet gevierd. Trouwens, het veertigjarig jubileum is ook niet herdacht. Hetzelfde jaar wordt de vakschool voor kleermakers als zelfstandige school opgeheven en de opleiding overgeheveld naar de ambachtsschool.

In de Raadsvergadering van 12 januari 1925 wordt de gemeentelijke avondschoon voor handwerklieden om organisatorische redenen, verband houdende met de Nijverheidsonderwijswet, aan het bestuur van de Ambachtsschool, van het begin af belast met het beheer, overgedragen. Een statutenwijziging is daarvoor nodig, waarbij ook de wijze van benoemen van de bestuursleden gewijzigd wordt. Een wens van het bestuur en de directie, blijkende uit het verslag over 1925 om de verwarming van de leslokalen te wijzigen in verband met het brandgevaar, wordt in 1927 vervuld. De aanleg van de centrale verwarming ter vervanging van de grote kachels wordt in eigen beheer door de leerlingen uitgevoerd.

Bij het opnieuw vaststellen van de huur van het schoolgebouw komt de overname door de vereniging ter sprake. Met toestemming van de minister wordt de overdracht voor f. 175.000 in 1929 geëffectueerd. Door de opkomst van de auto is in de bedrijfswereld een behoefte ontstaan aan automonteurs. De eerste lessen voor de cursus autohersteller beginnen op 1 april 1932. Hetzelfde jaar krijgt het bestuur niet de goedkeuring van de minister om het broodbakken in het leerplan te brengen; dit voornemen moet blijven rusten tot 1940, nadat al in 1938 voor deze uitbreiding door de gemeenteraad de wens hiertoe is uitgesproken. Het motief voor een gunstig raadsbesluit is het wettelijk verbod van nachtarbeid voor jeugdige personen, waardoor goede en tijdige opleiding in het bakkersbedrijf niet meer mogelijk is.

Nadat in 1939 een lokaal voor het verfspuiten is bijgebouwd en ook een voor de nieuwe afdeling bakkersbedrijf, wordt de school in 1940 nog met drie ruimten vergroot: een lakkamer, een houtbergruimte en nog een voor de verfspuittechniek. Van de voorgenomen uitbreiding van de school met een gymnastieklokaal moet in 1941, toen het vak lichamelijke oefening met ingang

Directeur Boot

1932 Voortgezet Lager Onderwijs met meester Bartels

van 1 oktober in het lesrooster wordt opgenomen, worden afgezien. De lessen worden tot 1969 steeds gegeven in van de gemeente gehuurde lokalen.

Als de Arnhemse bevolking in mei 1945 - na een evacuatie sedert september 1944 - weer terugkeert in de stad, blijkt de school in zwaarhavige toestand te verkeren. Bovendien is ze volkomen leeggeroofd. Na noodherstel kan het onderwijs op 1 september 1945 weer beginnen. Het leerlingenaantal heeft al ras weer het vooroorlogse peil bereikt (1940: 593; 1941: 620; 1942: 617; 1943:

638; 1945: 596; 1947: 638; 1948: 734). Plannen tot verbetering en uitbreiding van de school wachten op goedkeuring van de minister, die in 1947 afkomt. Onder tusschen worden voor de bankwerkerij en de elektro montage twee lokalen ingericht. Na besprekingen met vertegenwoordigers van het ministerie en de Rijksgebouwendienst wordt in 1948 een definitief uitbreidingsplan ingediend. Nieuwe afdelingen worden opgericht: straatmakerkursus A.K.U.-Bemetelkursus (1948), lood- en zinkwerken (1950), horecapers (1952), banketbakken (1954). Mede daardoor en door toeneming van het aantal leerlingen in alle afdelingen (1950 totaal 803) voldoet het gebouw niet meer aan de eisen; vanwege het ministerie wordt voorgesteld te onderzoeken in hoeverre algehele nieuwbouw een oplossing biedt. Investeringsmoeilijkheden en beperkt bouwvolume zijn dan grote remmende factoren. Er wordt daarom besloten een plan tot verbetering op te stellen en in beginsel met verbouwing van het voorgedeelte te beginnen. Na deze eerste verbeteringen, in 1956 gereed, zal het achtergebouw aan de beurt komen, waarbij ook het gymnastiekonderwijs ter sprake komt.

Wegens gebrek aan belangstelling worden in 1956 de opleidingen voor kleermakers en straatmakers gestaakt. In 1957 zijn er acht parttimeropleidingen aan het lesrooster toegevoegd met in totaal 154 leerlingen: t.w. cursussen voor kok en kelner; banketbakker 2e en 3e bediende; dameskappen; V.E.V.-zwakstroom; schilderen, timmeren en rijwiel herstellen.

De door het bestuur opgerichte U.T.S. is op 1 augustus 1957 opengesteld voor leerlingen van de afdeling bouwkunde en weg- en waterbouwkunde. De school is ondergebracht in een oude gemeenteschool aan de Spijkerstraat 134 en in een nieuw houten semi-permanent schoolgebouw aan de Karel van Gelderstraat. Voor de U.T.S. wordt een aparte vereniging opgericht met eigen statuten en huishoudelijk reglement (1965).

Het ruimteprobleem op de school aan de Boulevard Heuvelink is inmiddels zo nijpend geworden, mede door de voorgenomen verbouwing van het achtergedeelte, dat een gebouw aan de Trans gehuurd moet worden, met 10 lokalen en een kantine. De verandering van de driejarige naar de vierjarige cursus staat bovendien nog op het programma, hetgeen een aantal extra lokalen zal vergen. Met de huur voor tien jaar hoopt de schoolleiding een noodoplossing te hebben gevonden, gedurende welk tijdvak de plannen tot verbouw, nieuwbouw en verbetering aan de zuidzijde van de oude school gerealiseerd dienen te worden. Daartoe wordt - met ministeriële toestemming in 1959 - de oude wasserij met bijbehorend terrein aan de Van Oldenbarneveldtstraat (1750 m²) aangekocht die grenst aan het achterterrein

Keukendocent Ab Jagersma danst met Administratrice Truus van de Velden

De kleermakerij

van de school.

Een lokalenplan wordt opgesteld, waarin ook twee gymnastiekzalen zijn opgenomen. Eind 1961 zijn de onderhandelingen over het verbouwings- en nieuwbouwplan zover gevorderd dat het aan het ministerie kan worden voorgelegd. Ondertussen moet in een tweede dependance lokaalruimte worden gevonden, waartoe van de gemeente een terrein aan de Middellaan in Malburgen wordt gehuurd. Het noodgebouw dat in 1965 gereed komt, bevat vijf lokalen voor lager onderwijs, twee tekenlokalen, vier praktijklokalen, alsmede een ruimte voor het personeel.

Hetzelfde jaar wordt toestemming verkregen voor het uitwerken van een plan voor twee gymnastieklokalen en een overblijflokaal, te bouwen op het wasserijterrein aan de Van Oldenbarneveldtstraat. De verbouwing van het achtergedeelte zal in twee fasen plaats hebben, waardoor een herindeling van de lokalen in het voorgedeelte ook mogelijk zal worden. Als eindelijk in 1964 de goedkeuring afkomt, kan het terrein aan de Van Oldenbarneveldtstraat worden bebouwd (fase 1), terwijl fase 2 van de overige nieuwbouw voorziet in een kantine en diverse leslokalen. Een en ander hoopt men binnen vier jaar gereed te hebben in verband met de afloop van het huurcontract van het gebouw aan de Trans. In 1966 komt fase 1 in uitvoering. De gymnastiekzalen worden in 1969 in gebruik genomen. Fase 2 krijgt in december 1969 ministeriële goedkeuring; naast verschillende leslokalen voor de consumptieve vakken is er een zwemzaal gebouwd. In 1972 zijn ze gereed. Ondertussen wordt een derde fase voorbereid, die de verbeteringen van het oude gebouw betreft. Deze fase is nog niet afgesloten. Het lesrooster wordt ondanks alle verbouwingsperikelen gestaag uitgebreid: banketbakken (1959), A-stroomcursus (1964), theoretisch technische opleiding (1969), installatietechniek (1969), procestechiek (1971). Een talenpracticum wordt geïnstalleerd als hulpmiddel voor de afdelingen T.T.O., A-stroom en Horeca.

En in 1970 begonnen landelijk experiment, waarbij de school werd ingeschakeld, is de z.g. Algemeen consumptieve techniek. Bij dit experiment - dat nog niet teneinde is - wil men onderzoeken in hoeverre integratie mogelijk is van de vakgerichte studie voor koken, serveren, brood- en banketbakken, banketbakken en vlees verwerken. De dependance in Malburgen wordt in 1970 een zelfstandige school van de vereniging; de afdeling metselen van de Boulevard wordt overgeplaatst naar deze tweede school. Zij telt in totaal dan 195 leerlingen, waarvan 75 buiten Arnhem wonen. Het aantal leerlingen aan de Boulevard bedraagt eind 1971 1071, waarvan er 509 buiten Arnhem wonen; in 1972 resp. 1011 en 532; in 1973 1024 en 566, waaruit blijkt dat ten slotte meer dan de helft buiten Arnhem woont. De niet-Arnhemmers volgen vooral de lessen van de afdelingen voor de consumptieve vakken, die van de installatietechniek en procestechiek, dus de vakken die op de naburige scholen niet worden onderwezen. De vereniging, begonnen als 'de Praktische Ambachtsschool' laat al in 1875 het woord 'praktische' vallen. De leden van het bestuur worden tot 1926 benoemd door de Gemeenteraad. Dan worden de statuten in verband met het overnemen van de Gemeente-Avondschool voor Handwerkslieden drastisch gewijzigd. In 1955 is de naam van de school gewijzigd

Bakkerij

in Technische School. De in 1962 in Malburgen gestichte dependance wordt met ingang van 1 augustus 1970 een zelfstandige school. Van die datum af is er sprake van de Eerste en de Tweede Technische School (resp. aan de Boulevard Heuvelink en het Middelgraafpad). Als in 1972 de Tweede Technische School wordt opgenomen in de Scholengemeenschap voor Beroepsonderwijs 'Vredenburg' (waarin ook opgenomen is het LHNO-gedeelte van de Koninklijke Scholengemeenschap voor Beroepsonderwijs aan de Rijnkade) dan wordt de oudste, nu honderd jaar bestaande school aangeduid als Technische School 'De Boulevard'.

Een lege school. Foto gemaakt van Google streetview april 2010